

О Д К І Ї О В А Д О Р З Ї М У

Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą

pod redakcją M. R. Drozdowskiego, W. Walczaka, K. Wiszowatej-Walczak

Białystok 2012

Ірина Дмитришин

ПАРИЖ

Григiр Орлик – польський патріот?

Григiр Орлик, син гетьмана Пилипа Орлика, відомий в Україні донедавна тільки у версії Лька Борщака, у польській історіографії згадувався досить часто : знаходимо його у працях Е. Ростворовського, М. Скібінського, Я. Геровського. В. Конопчинський вбачав його „ex-козаком”, який став „офранцуженим польським патріотом”. Посилаючись на Швецію, він зробив з нього „справжнього українського „капелюха”¹.

Французькі історики Польщі і польської присутності у Франції XVIII-го століття, уособлені Станіславом Лещинським, – К. Валішевський, а пізніше П. Буае – охрестили Григора *політичним кондотьєрі*², і останній назвав його *справжнім Фреголі секретної дипломатії*³.

Найчастіше його змальовували – за винятком українських істориків – як відданого патріота Лещинського та захисника Польщі (Я. Фельдман, Г. Жджитовецька, Я. Геровський, Л. Щер-Зембіцька і навіть П. Буае). Ті з польських істориків, які загли-

¹ W. Konopczyński, *Polska a Szwecja od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitej (1660–179)*, Warszawa 1924, s. 153, 155.

² K. Waliszewski, *Potoccy i Czartoryscy. Walka stronnictw i programów politycznych przed upadkiem Rzeczypospolitej (1734–1763)*, Kraków 1887, s. 21; P. Boye, *La cour polonaise de Lunéville*, Nancy–Paris–Strasbourg 1926, p. 220: „щось на кшталт „пол ітичного кондотьєрі” який затримався у XVIII-ому столітті”.

³ Леопардо Фреголі (1867–1936) – надзвичайно популярний італійський комедіант-трансформіст, який за один спектакль міг поміняти 800 костюмів, зіграти більше 100 ролей, і „пробігти” на сцені більше 20 км. Дав у більше ніж 650 театрах близько 6 000 спектаклів, 14 разів перетнув Атлантику. Стояв у витоків кінематографу в Італії, завдяки апарату, який йому презентував один з Люм'єрів.

билися у сюжет (Е. Ростворовський, В. Конопчинський), наполягають на необхідності вбачати у Григорові Орлику захисника свободи України.

Щоб відповісти на питання, чи був Григір Орлик польським патріотом, найкраще звернутися до його діяльності.

Опинившись на службі Речі Посполитої у 1726 році у якості ад'ютанта великого гетьмана корони Станіслава Ржевувцького⁴ (покинувши перед тим саксонську, на якій він перебував від 1721 року, з того часу, коли Пилип Орлик змушений був виїхати з Польщі), Григір більше не облишить польської орбіти. По смерті Ржевувцького, він перейде „під опіку” Станіслава Понятовського, і саме тут його відшукають у 1729 Потоцькі, в період кристалізації проекту повернення Станіслава Лещинського на польський трон у 1733 році.

Станіслав Лещинський і Григір Орлик

Стосунки між Станіславом і Григором не були лінійно гладкими. Зустрівшись з сином свого колишнього товариша по Бендерському періоду у 1729 році, коли той завітав до нього до замку Шамбор, його тодішньої резиденції, Лещинський склав про нього позитивну думку, як про людину діяльну і гідну довіри. Але цей прихильний відгук – можливо цілком чистосердечний – не може розглядатися поза контекстом. Не забуваймо, що на той момент Станіслав не був певен підтримки французького двору – він повинен був отже надати якомога більш схвальну оцінку Григорові Орликові при французькому дворі, де він уособлював для нього як доказ підтримки польських кіл, так і обіцянку військового підпертя з боку козаків Пилипа Орлика. Одночасно, Лещинському не можна відмовити у певній щирості, оскільки, даючи оцінку для французької дипломатії – у той самий час – гетьманові Орлику, він вдається до відверто зневажливих тверджень, наголошуючи на надзвичайній скруті (фінансовій і політико-дипломатичній), у якій перебували Орлики⁵.

Між 1729 і 1736 роками Григір буде одним з найпослідовніших захисників Станіслава. Невтомний посланець, він кілька разів відвідає в його інтересах Францію (листопад 1729, грудень 1731, січень 1733, червень 1733), поїде до Туреччини (червень 1730, січень 1732, березень 1733, березень 1734) і подасться до Криму (лютий 1732, березень 1734), не рахуючи кількох повернень до Варшави і численних консультацій

⁴ *PSB* (далі – *PSB*), т. XXIV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 202–205.

⁵ „Стосовно пана Орлика який перебуває у Туреччині, у Салоніках, це людина здатна вчинити велику революцію в Україні... [...] Його дружина знаходиться у Кракові у великій нужді. З невеликою фінансовою допомогою, навіть у тисячу франків, можна буде скористатися з її чоловіка на наш розсуд”, *Mémoire à M. Gedda pour être présenté à Monseigneur le Cardinal, le 1^{er} octobre 1728, Correspondance Politique Pologne*, vol. 182, fol. 72–79.

як з французьким послом маркізом де Монті, так і з польськими прихильниками Станіслава Лещинського. У 1733 році, саме на Григора буде покладена почесна і небезпечна місія супроводження Станіслава до Варшави на виборчий сейм (2 серпня – 8 вересня 1733), і саме йому буде довірено повідомити французький двір про успішне обрання Лещинського (12–20 вересня 1733).

Коли Станіслав опиниться у Данцігу, Версаль відправляє Григора Орлика до нього вже в середині жовтня 1733 року, а місяцем пізніше Григір повертається до Франції озброєний проектами Станіслава щодо загальноєвропейського конфлікту, мета якого повернути йому втрачений трон. Після підписання Віденської прелімінарної угоди, саме Григір Орлик буде обраний у ролі „польського” елемента на допомогу абатові Ланглуа щоб переконати Лещинського і його прибічників : він приїде до Станіслава у Кенігсберг 13 грудня 1735. А вже 21-ого останній споряджає його до Версаля зі своїми контрпропозиціями. У січні Григір подасться до Відня до французького негодіатора, і саме на нього буде покладено місію остаточного владнання польської справи : він повинен буде не тільки розвіяти надії польських прихильників Станіслава, але і переконати цього останнього у слушності прийнятих рішень і неможливості продовження спротиву.

Після завершення справи польського престолонаслідування, де Григір стільки присвятився успіхові цієї остаточно програшної справи, можна було очікувати, що Станіслав віддячить належним чином людині, яка нерідко ризикувала заради нього своїм життям і з цих послуг він не раз скористався. Але, противно сподіванням, Станіслав, напевне ображений останнім епізодом епопеї (Григір вирішив за краще переслати умови зречення трону через поштового гінця, ніж привезти їх особисто і наразитися таким чином на королівський гнів), почав диктувати Орлику свої умови у досить принизливий спосіб, – ставлення, яке намагався заглидити французький радник Юлен, через якого переходила офіційна кореспонденція з Люневіля. Очевидно, почувуючися господарем ситуації, оскільки повернувшись до Франції, він не повернувся до хоч і почесного, але досить „пустого” існування, а отримав герцогство Лотарингію і Бар, де зміг сповна дати волю своїм ідеям, Лещинський, знову правитель, а не споживатель милості свого зятя, вирішив поводитися на свій розсуд, тим більше, що Орлики – батько і син – вже були йому без потреби. Григір не мав наміру перебувати у залежності примх Станіслава, і обрав службу французького короля, де його якості були більш належно оцінені – на його заангажуванні наполягали як французькі послы (Вільнев і Монті), так і кардинал де Флері і державний секретар закордонних справ Шовелен.

Повне замирення між Станіславом і Григором настане кількома роками пізніше, коли останній звернеться у 1747 році за дозволом надати титул Руаяль-Полонь полку німецької інфантерії, який він підняв. Григір звернеться до Лещинського за свідченням свого шляхетного походження, а Лябішевський складе для нього генеалогію родини

з приналежністю до герба Новіна, – документи, яких Орлик вірогідно потребуватиме також і в момент свого шлюбу, того ж таки 1747 року, з панною Дентевіль, представницею високого французького провінційного нобілітету. Відтоді Григорій навідуватиметься до літньої резиденції Станіслава у Коммерсі (1750–1755).

Але, якщо поява Григора і велика частина його діяльності на французькому горизонті були спричинені і пов'язані з Лещинським, буде несправедливим стверджувати, що Орлик був виключно його прихильником і захисником. Доказ тому є те, що Григорій не припинив свою діяльність після завершення справи Станіслава, і навіть готовий був кілька років пізніше співпрацювати з Августом III. Оскільки поза Станіславом Орлика цікавила Польща. А поза Польщею – Україна, „козацька нація”.

Григорій Орлик і польське питання у Версалі

Можна без перебільшення стверджувати, що Григорій Орлик був одним з найбільших і найпоследовніших захисників Речі Посполитої при французькому дворі. Очевидно, для Орлика Польща була одночасно ціллю і засобом, шляхом, яким він міг (сподіватися) відвоювати Україну. Переконати Францію у важливості збереження північного реверсного альянсу (Швеція, Реч Посполита, Ясна Порта), у необхідності підтримувати і не залишати Польщу, безперестанно притягувати увагу Версаля до польських свобод та саксонських і російських зазіхань на них, стало його постійною діяльністю. Протягом майже тридцяти років, між 1731 та 1756, Григорій надіслав до французького двору близько тридцяти меморандумів (не беручи до уваги численні листи), більшість з яких присвячені чи великою мірою стосуються Польщі⁶.

Після завершення конфлікту за польський престол, Григорій не забув про Польщу під час двох інших воєн – російсько-турецької (1736–1739) і російсько-шведської (1741–1743), захищаючи незмінно спільність і взаємозалежність інтересів Польщі, Туреччини, Швеції і козацької нації перед російською загрозою, самозрозуміло на користь французького королівства. Але якщо Польща була радше допоміжним чинником у російсько-турецькій і російсько-шведській війнах, конфлікт за австрійську спадщину знову ставить Реч Посполиту у центр його діяльності. Розуміючи вагу “вічного ворога”, як у Франції на той час називали Священну Римсько-Германську імперію, Григорій пропонує Версалю задіяти у боротьбі з Віднем Польщу. У жовтні 1741 він закликає Францію скористатися з настроїв, які панують серед польської шляхти і надіслати до Варшави емісара, який мав би: *дозвіл непомітно підтримувати настрої шляхти та організацію загальної конфедерації, а також вести особливу переписку з послами Короля у Швеції і Порті*. Тут очевидно напрошується паралель з маркізом де Монті,

⁶ Більшість з документів Григора Орлика зберігається в Архівах Міністерства Закордонних Справ Франції, і зокрема у серії Польща.

архітектором інтронізації Лещинського, а також досвід Дзихівської конфедерації. Зрозуміло що Орлик пропонує свою кандидатуру:

Якщо міністр Франції вважатиме мене гідним... Він знає, що я в курсі інтересів Польщі і її зв'язків з інтересами Швеції, Порту, Татарів і Козаків. Окрім того я знаю польську мову. Я був достатньо близьким до приватних осіб цієї нації протягом кількох років, щоб вивчити її характер і її генії. Мені відомі до найменших деталей інтереси основних домів цієї країни, їх союзи і їх розбіжності, а також характери багатьох шляхтичів – основні речі, які міністр, приїхавши до цієї країни, повинен буде спершу вивчити, а тоді дотримуватися. До того ж, на службі Франції протягом останніх подій у Польщі під час багатьох переговорів, у Туреччині і Тартарії, ніхто більше ніж я не в стані переконати добре налаштованих у щирості намірів Франції⁷.

Діяльність Орликів – батька і сина – повинна була бути значною, оскільки викликала навіть офіційний протест з боку саксонського двору, вустами Станіслава Понятовського⁸, з яким Григор до речі мав у той час кілька зустрічей у Парижі.

У листопаді 1741 роки, свідомий союзних стосунків, які зав'язуються між Францією і Саксонією у війні за австрійську спадщину, Григор пропонує відвідати Прусію, де би він міг переконати Фредеріка II про стан речей у Польщі, і наполягає знову на необхідності відправити його до Речі Посполитої, цього разу інкогніто, де би він міг заохотити поляків: *придбанням України та сил Козаків з метою долучити їх зі всіма їх правами і привілеями до складу Республіки⁹.*

Облишаючи період конфронтації з саксонським електором, Григор закликає Францію запропонувати йому корону імперії, а також, врешті решт, залишити йому польську корону. Для цього він намагався отримати дозвіл супроводжувати до Дрездена маршала Бель-Ля, французького переговорника у справі спадку австрійської корони: він міг би допомогти йому розібратися у тонкощах польських справ, а також:

[...] представити Королю Августу стару ідею мого батька прив'язати козацьку націю до Польської Республіки [...] і показати йому зв'язки цієї нації з ним як дуже вигідні для його особистих планів щодо спадковості трону Польщі у саксонському домі¹⁰.

⁷ Orlick, Projet. Paris, le 27 octobre 1741, *Correspondance Politique Pologne*, vol. 227, fol. 419–424.

⁸ Poniatowski–Fleury, le 12 octobre 1741, *ibidem*, fol. 414.

⁹ Projet remis le 30 novembre 1741, *ibidem*, fol. 427–432.

¹⁰ Mémoire présenté au Ministre de France par le comte d'Orlik. Versailles, mars 1742, *ibidem*, fol. 442–452.

Навесні 1742 року Григор знову ледь не розсварив Дрезден і Париж, оскільки саксонський двір вбачав у його намаганнях підняти конфедерації перш за все загрозу власній стабільності¹¹: *Франція отримала офіційну ноту з вимогою запропорити його до Бастилії та визнати свою непричетність до конфедерацій*¹². Після перших, досить недолугих, спроб нейтралізувати саксонські протести запевненнями відсутності у діях Григора будь-яких ворожих мотивів, Версаль – прочитавши інкрімінованого листа Орлика наданого саксонським канцлером Брюлем як викривальний доказ його діяльності – перейшов у наступ. Французький посол Дез Алер не вагаючись запевнив, що лист містить тільки: *вислови поваги до Августа III і любові до своєї Батьківщини, що не є злочином у Республіканській Державі*, і що Григор вважав справою його (Августа III – ід) честі і слави: *сприяти визволенню Польщі від російського рабства*¹³.

Григор також був пов'язаний з іншою цікавою фігурою польського „патріотичного табору” – Держановським, який до речі був його швагром, оскільки був одружений з його сестрою, Мартою, народженою у 1713 році у Бендерах, і чиїм хресним батьком був ніхто інший як Станіслав Лещинський. Як і Григор, Держановський належав до клану Потоцьких¹⁴. Він приймав участь у Станіславових спробах зайняти польський трон, показався у Туреччині у 1739 році¹⁵, і був у Берліні в 1740–1741 роках при французькому послові, як речник „патріотів”. Григор, чия кореспонденція з французьким двором не переривалася, надіслав у 1747–1748 роках кілька листів Держановського¹⁶, а також свою йому відповідь, за вже випробованою звичкою „нагадувати” таким чином про своє існування і свою корисність для французької політики на сході. Натяк, до речі, був більш ніж прозорий, оскільки у своєму листі Григор

¹¹ Для Григора конфедерація мала переслідувати зовсім іншу мету, якщо вірити наступному уривку: „Але тільки би не захотіли скористатися з настроїв, у яких перебуває ціла нація, щоб послужитися зі сприятливих обставин і вимагати свої права перед Росією, достатньо буде одній людині, якій вона (себто нація, – ід) довірятиме, щоб підняти загальну конфедерацію”. Orlyk. Paris, le 20 juin 1742, *Correspondance Politique Turquie*, vol. 112, fol. 267.

¹² *Correspondance Politique Saxe Electorale et Royale*, vol. 26, fol. 294. Див. також М. Skibiński, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach 1740–1745*, Kraków 1913, т. II, s. 681–683.

¹³ Des Alleurs – Amelot, Dresde, le 24 juillet 1742, *Correspondance Politique Saxe Electorale et Royale*, vol. 26, fol. 380–386.

¹⁴ K. Waliszewski, *Potoccy i Czartoryscy...*, s. 246. Див. також його рубрику у PSB, т. VI, Kraków 1946, s. 155–156.

¹⁵ Прикметно, що сповіщаючи свій двір про появу Держановського, французький посол назвав його „зятєм пана Орлика”: Villeneuve – Cour, Philipopolu, le 7 juillet 1739, reçue le 12 septembre 1739, *Correspondance Politique Turquie*, vol. 103, fol. 316–323.

¹⁶ Див. зокрема Extrait de la lettre de Dzierzanowsky écrite au comte d'Orlik son beau-frère de Lissa en Pologne ce 21 octobre 1747, *Correspondance Politique Pologne*, vol. 230, fol. 203; De M. Orlik à M. Dzierzanowski, Versailles, le 25 mars 1748. Envoyé à M. de Valory avec un courrier le 3 avril 1748, *ibidem*, fol. 380–383.

закликав кожного поважного громадянина вийти з летаргії і вдатися до загальної конфедерації проти тиранії Москви, „ворога Польщі”, але також заохочував надіслати емісара від патріотичного табору до Пруссії і французького посла при цьому дворі. Підкреслимо, що Григір не вперше звертався до пруської карти у боротьбі за польські свободи і стверджував, що особисто знав Фредеріка II. Орлик безумовно долучився до рішення Франції (радіше її секретної ніж офіційної дипломатії) скористатися з ідеї конфедерації, що вилилося у контакти з французьким резидентом при польському дворі Дюперроном де Кастера і у подорож Держановського до Туреччини, де ним опікувався посол Франції Дез Алер. На той час Францію цікавили протести поляків як спосіб унеможливити перехід через територію республіки російських військ, обіцяних Єлизаветою II на допомогу Марії-Терезії. Коли Держановський раптово помер на зворотньому шляху, тільки Григір намагався довести, що ця смерть не була природною, звинувачуючи в ній – з огляду на інформацію отриману від матері – московських агентів¹⁷.

Польща чи/і Україна

Найбільшим ворогом Орлика, з цілком очевидних причин, була Росія. Його діяльність доводить, що він не міг змиритися з поглинанням Росією, після України, ще і Польщі. Заради боротьби з Петербургом, він пропонував встановити на правобережній Україні турецький контроль¹⁸. Після боротьби проти саксонського електора, в якому він вбачав інструмент російської експансії, Григір готовий був пізніше піти на укорінення саксонської династії у Речі Посполитій. Справа збереження Польщі, в його очах, у середині вісімнадцятого століття проходила, у певний момент, через співпрацю з Саксонією.

Очевидно, Григір, споглядаючи за долею українських земель, вбачав у російській експансії загрозу Речі Посполитій – і його побоювання справдилися ще до кінця століття. Принагідно нагадаємо, що Григір, який загинув під час Семилітньої війни у 1759 році, не побачив розподілів Речі Посполитої. Чи змінилося би щось у долі Польщі, якби Версаль приділив більше уваги підтримці саксонських позицій ніж їх

¹⁷ *Correspondance Politique Pologne*, vol. 232, fol. 109–114. Інший представник старої мазепинської гвардії – Мирович, який на той час перебував у Криму, – довірив французькому консулу, що ця смерть є підозрілою: Lancey – Des Alleurs, Bahçesaray, le 13 mars 1749, *Correspondance Politique Turquie*, vol. 120, fol. 178–187.

¹⁸ „[...] як би небажано не було для Польської Республіки, якби Туреччина заволоділа її Україною, і яким би жорстоким не був цей медикament, для Польщі буде завжди краще, щоб цією країною володіли Турки ніж Росіяни”. *Réflexions sur la situation présente de l'Empire Ottoman, présenté par le Sieur Orlik à Son Eminence Monseigneur le Cardinal de Fleury, premier ministre, le 24 décembre 1737 à Versailles*, *Correspondance Politique Turquie*, vol. 98, fol. 215–220.

підриву, шляхом зокрема таємної дипломатії (*Le secret du Roy*) Людовіка XV? Навряд – апетити сусідів були надто великими і їх сили недосяжними для Франції.

Захищаючи Польщу, Григор ніколи не забував козацьку націю – безумовно справжня мета його діяльності, – чиє майбутнє він бачив у складі Речі Посполитої. І не тільки майбутнє: у численних Меморандумах надісланих до Версаля, минуле України – за кількома винятками – було пов'язано з Польщею. Звичайно, у позиціях, які захищав Григор Орлик, була певна частка кон'юнктури. Польща була важливою для Франції: прив'язатися до неї, постійно нагадувати про неї, означало забезпечити собі певність бути вислуханим, якщо не почутим. Але не може бути сумніву, що Григор дійсно захищав перед французьким двором позицію частини української еліти (гетьманату), яка виступала за ідею створення Речі Посполитої трьох народів, на рівноправних умовах. Прикметно, що те саме бачення надійшло до Версаля від поляків, вустами французького посланця Дюперона де Кастера, коли він запевняв, що для приєднання України до Польщі достатньо виконати дві умови: прирівняти козаків до поляків, і *щоб їх керівники і голови провінцій походили тільки з їх числа*¹⁹.

Не може бути сумніву, що незмінні нагадування про російські свавілля, гніт, під яким стогне Україна, ярмо, накинута російським самодержав'ям, не були для Орлика тільки стилістикою. Це було розуміння непримиренної прірви, яка розділяла договірну юридично-правову систему державного устрою і стосунків між елітою і сувереном з одного боку, і самодержавною російською системою з іншого.

Але, піклуючись про „козацьку націю” як він незмінно писатиме, без сумніву Григор також думав про Річ Посполиту: він був переконаний, що майбутнє Польщі проходить через союз з козаками. Як він запевняв Станіслава ще у 1731 році (а отже за два роки до польської елекції):

*[...] навіть якби допомога козаків була б непотрібною у ваших власних інтересах (тобто як допоміжна сила заради оволодіння тронам, – ід), у випадку, коли Ваша Величність буде проголошена Королем Польщі після смерті нині правлячого, Польська Республіка повинна обов'язково мати козаків при собі по відношенню до України, яка нині перебуває під владою Московитів. Так довго, поки ця нація буде розділена, Польща не матиме спокою з цього боку*²⁰.

¹⁹ Mémoire concernant des réflexions de plusieurs seigneurs polonais sur le moyen de secouer le joug de la Russie. Duperron de Castera – cour, Varsovie, le 6 mars 1749, reçue le 25 mars 1749, *Correspondance Politique Pologne*, vol. 232, fol. 91–96.

²⁰ Mémoire présenté à Sa Majesté le Roy de Pologne par son très humble serviteur, à Chambord le 9 décembre 1731. Копія надіслана батькові, яку той занотував до свого Діарія, *Mémoires et Documents Pologne*, vol. 11 fol. 331.

То чиїм патріотом був Григір Орлик – польським чи українським?

Українським, оскільки боровся проти поглинення козацьких свобод російським самодержавним устроєм, а отже присвятив себе боротьбі за саме існування України. Польським, якщо вважати, що входження України (Гетьманату) до складу Речі Посполитої відповідало польським інтересам.

S U M M A R Y

Grygir Orlyk – Polish Patriot?

Grygir Orlyk, the son of Hetman Pylyp Orlyk, was until recently only known through the works of Ilik Borszczak, in Polish historiography he is fairly frequently mentioned by Rostowski and Skibiński. According to Kopczyński he was an ex-Cossack who became a French Polish patriot. He has most frequently been presented as a Polish patriot, and sometimes as a defender of Ukraine. A closer examination of his activities allows us to address the issue of whether Orlyk was a Polish patriot.

Leszczyński and Orlyk: Leszczyński had a positive opinion of Orlyk, this fact cannot be taken out of context because he was counting, among other things, on the support of the Cossacks. Between 1729 and 1736, Orlyk supported Leszczyński and for this reason visited France, Turkey, Crimea and in 1733 they both went to Warsaw for the elections to the Sejm. After a certain conflict, Leszczyński and Orlyk began collaboration. Among other things, Orlyk requested the determination of his family's origins, Lubiaszewski created a genealogical tree which showed his affiliations with the Nowina coat of arms.

Though Orlyk's activities on behalf of France were due to and connected with Leszczyński, it would be unjust to state that Orlyk was exclusively his defender and supporter, because he wanted even to collaborate with Augustus III in order to realise his plans concerning Poland and Ukraine and the Cossacks.

Orlyk and the Polish question in Versailles: We may conclude that Orlyk was one of the greatest defenders of the Polish Commonwealth in France. Most probably Orlyk treated Poland as both a means as well as an aim in the context of Ukraine. During other wars, including the Russian-Turkish and Russian-Swedish ones, Orlyk looked after the interests of Poland, Turkey, Sweden and Ukraine. He treated Russia as a threat. In the context of these wars, Poland was treated rather as a means to an end, however during the struggle for Austrian lands, he changed his opinion on Poland. In 1741 he tried to utilise the mood in Poland in order to organize a broad confederation in order to persuade the Poles of the need for collaboration with Ukraine and the Cossacks. He considered the possibility of incorporating the Cossacks into the Polish Commonwealth.

Orlyk was also connected with another patriotic movement, including with that centred on Dzierżanowski, who collaborated with the Potockis. He favoured a confederation against the Russian enemy. He was an effective advocate of the benefits of collaborating with the east.

Let us recall that France was interested in the protests of the Poles as a means of preventing the passage of the Russian army through Polish territory. Orłyk considered that in this difficult situation, the death of Dzierżanowski was not an accident, but the result of the activities of Russian agents.

Poland and/or Ukraine: Orłyk's greatest enemy was Russia. His activities show that he opposed Russian expansion at the cost of Poland and Ukraine. In order to fight Petersburg, he proposed collaboration between Turkey and Right-bank Ukraine. While defending Poland, Orłyk remembered about the main focus of his activities – the Cossack nation – whose future he saw in the Commonwealth.

In his efforts to defend the interests of the Cossacks, Orłyk also looked after those of the Commonwealth. He was convinced that the future of Poland was connected with that of the Cossacks, because without them Poland would never have peace in the east.

So was Orłyk a Polish patriot or Ukrainian one? Ukrainian, because he fought against Russia. Polish, if as our starting point we take the fact that the incorporation of Ukraine (the Hetmanate) into the Commonwealth was advantageous for Polish interests.